

INDUSTRIA 1

NIEUWSBULLETIN

nr. 1 | april 2009

Inhoud: 41 Industriemonument 42 Industrieel nieuws 48 Literatuur 48 Colofon

De Gasfabriek in Ede. Foto Marjo Huijsmans

Industriemonument: Gasfabriek Ede

Marcel Overbeek - Een van de laatste restanten van een traditionele gasfabriek staat in het Gelderse Ede, aan de Schaapsweg. Na de sluiting in de jaren zestig bleef een deel van de fabrieksgebouwen bewaard, waaronder het hoofdgebouw. Hierin waren het zuiveringshuis en de stokerij ondergebracht. Het complex werd gebruikt door gemeentewerken.

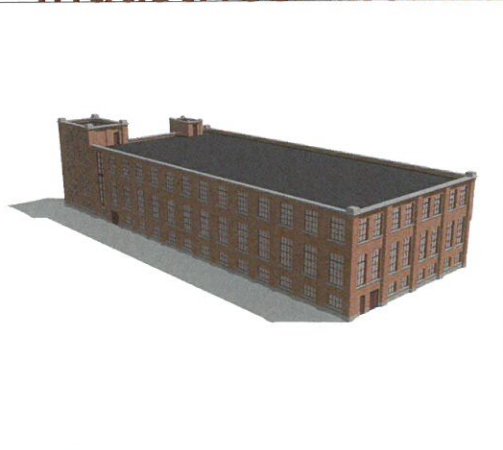
De Edese gasfabriek werd in 1904 gebouwd naar ontwerp van de gemeentearchitect H. Noorman Kzn. Het hoofdgebouw is opgetrokken in bak-

steen en heeft twee topgevels met een houten windveer. De voorgevel wordt verlevendigd door spaarvelden (nissen in het metselwerk), bogen en lisenen (uitmetseling in de vorm van een verticale band).

Een groot deel van het gebouw is later witgeverfd. Op de voorgevel is in reliëfletters het opschrift 'Gemeente Gasfabriek 1904' aangebracht. In het kader van het provinciale saneringsproject voor oude gasfabriekterreinen zal ook dat van de Edese gasfabriek binnenkort worden gesaneerd. De vervuilde grond wordt hiervoor ongeveer een meter afgegraven. Gelukkig kan het oude bedrijfsgebouw, een rijksmonument, ondanks deze operatie behouden blijven. De sanering kost ca. 3,5 miljoen euro, een bedrag dat door de provincie, de gemeente,

energiebedrijf Nuon en het rijk wordt betaald. Het fabrieksterrein met de opstallen is door Nuon verkocht aan projectontwikkelaar Van Wijnen Projectontwikkeling Oost BV. Door de projectontwikkelaar is aan architectenbureau Leijh Kappelhoff Seckel van den Dobbelsteen uit Hengelo opdracht gegeven een nieuwbouwplan te maken voor het terrein. Onder de toepasselijke projectnaam 'De Fabriek' zullen veertig vrijstaande, luxe woningen worden gerealiseerd in een parkachtige omgeving. In het centrale historische hoofdgebouw komen appartementen. Hierbij zal het monumentale karakter van de buitengevels worden gerespecteerd. Aangezien inmiddels circa 70 procent van de woningen is verkocht, begint de bouw waarschijnlijk nog voor de zomervakantie. ■

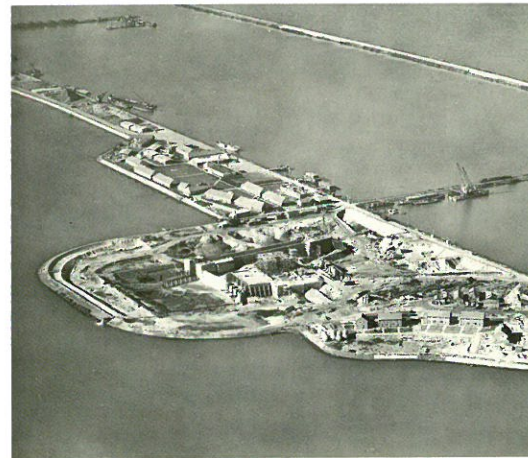
Industrieel nieuws

1. Een schets van het restauratieplan voor de oude textiel fabriek van Van Heek aan de Lage Bothofstraat. Illustratie De Woonplaats

Beeldengroep fabriek 1955.

Het werkeiland van Lelystad op een luchtfoto uit ongeveer 1957. Links de woningen, voor de bouwput voor dieselmemaal Wortman. Foto KLM Aerocarto

Overijssel

Enschede: Slechts weinig gebouwen herinneren nog aan de bloeitijd van de textielnijverheid in Enschede. Na de sluiting van de meeste fabrieken in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw werden de meeste fabrieksgebouwen snel en grondig gesloopt. Men wilde liever niet meer herinnerd worden aan het harde bestaan in de textiel fabrieken van weleer. Ook de monumentale textiel fabrieken van de firma Van Heek langs de spoorlijn naar Gronau (D) aan de Hoge Bothofstraat werden met de grond gelijk gemaakt. In dit deel van Enschede ontsprong slechts één fabriekscomplex tot nu toe de dans. De textiel fabriek van Van Heek aan de Lage Bothofstraat, naast de spoorlijn.

Dit op het oog oninteressante bedrijfsgebouw bevat in de kern nog steeds een oorspronkelijk bakstenen fabrieksgebouw uit het begin van de 20ste eeuw, gebouwd volgens de toen gangbare stijl van de Engelse Lancashire textiel fabrieken. In de jaren zeventig zijn de buitengevels bekleed met metalen platen, waardoor de indruk ontstaat dat het om een relatief modern bedrijfspand gaat.

In het interieur van de fabriek, nu in gebruik bij een meubelzaak, zijn op de eerste verdieping nog bijzondere gietijzeren draagkolommen te zien, die in Enschede zeldzaam zijn geworden. In 1955 werd de fabriek aan de oostzijde uitgebreid met een moderne spinnerij, naar ontwerp van de Zwitserse architect Gherzi. Het betreft een bakstenen bedrijfsgebouw met een voor die tijd revolutionair ontwerp. Het was een gebouw

zonder daglicht, maar geheel geklimatiseerd. Aan de straatzijde is een monumentale entree, met een beeldengroep van drie godinnen en de jaartallen '1858' en '1958'. Deze beeldengroep maakt het gebouw tot een fraai en zeldzaam voorbeeld van wederopbouwarchitectuur uit de vijftiger jaren.

De eigenaar van de beide fabrieken, woningbouwvereniging 'de Woonplaats' had al een sloopvergunning aangevraagd om er nieuwe woningen te bouwen. Na de recente ontdekking van de cultuurhistorische waarde van de textiel fabriek onderzoekt 'de Woonplaats' behoud en herbestemming van het complex. Een gegadigde voor het complex aan de Lage Bothofstraat is de Nationale Reisopera, die nu in een te krap pand in Enschede is gehuisvest.

Flevoland

Lelystad: Dit jaar is het zestig jaar geleden dat in het zuidelijk deel van het IJsselmeer werd begonnen met de aanleg van een werkeiland, van waaruit de latere Flevopolders zouden worden aangelegd. Met de aanleg van het werkeiland in het IJsselmeer begon ook de geschiedenis van Lelystad. In eenvoudige woningen werden de pioniers met hun gezinnen gehuisvest. Aanvankelijk gebeurde dit in houten barakken, later in bakstenen huisjes. Alle bouw materiaal, brandstof en voedsel voor de bewoners moest per boot vanaf Harderwijk worden aangevoerd.

Vanwege de materiaalschaarste werden de

bakstenen, waarmee de woningen werden opgetrokken op z'n kant gemetseld, hetgeen een fraai metselverband opleverde. Nu, zoveel jaren later is het vroegere werkeiland nog steeds goed herkenbaar, al is het vanaf de zuidzijde ingesloten door de nieuwbouwwijken van Lelystad. Om het vroegere werkeiland is inmiddels een strijd gaande, in hoeverre dit oudste stukje Lelystad als cultuurhistorisch monument behouden kan blijven (zie onder meer Heemschut augustus 2006, pagina 36).

De gemeente heeft met projectontwikkelaar 'Waterfront' een overeenkomst gesloten waarbij de laatste een aantal oude woningen op het werkeiland renoveert, met als tegenprestatie de toestemming om hier tevens drie blokken met appartementen te bouwen. Met de opbrengst van de nieuwbouw kan de projectontwikkelaar de kosten van de restauratie van de oude woningen financieren. Inmiddels is een aantal bewoners in het geweer gekomen tegen de plannen, en heeft de Bond Heemschut het werkeiland met de pionierswoningen aangemeld als rijksmonument. Heemschut beschouwt het werkeiland met de woningen als een uniek monument van de inpolderingsgeschiedenis uit de vorige eeuw.

Het werkeiland is voor een deel al aangetast, door de sloop van de centraal gelegen kantine en het wijzigen van het stratenplan. De bouw van drie moderne woonblokken temidden van de oude bebouwing, en de bouw van een nieuw woonblok pal aan de havenzijde van het werkeiland, zal het karakter van het gebied nog

Het oudste deel van de textiel fabriek Driessen, aangetast door brand. Foto Marcel Overbeek, oktober 2008.

De chemische fabriek Sonneborn aan het Spaarne (bij Haarlemmers bekend als de Witco) zal na een eeuw verhuizen. Foto's Marcel Overbeek

meer aantasten, zo hebben vertegenwoordigers van de wijkraad Lelystad Haven gesteld in een brief aan de gemeente. De wijkraad hoopt dat de gemeente de plannen zal wijzigen door de nieuwe bebouwing aan te passen aan de bestaande woningen. De gemeente vreest dat door wijziging van de plannen er een schadeclaim op tafel zal komen van de projectontwikkelaar.

Gelderland

Aalten: Aan de Hofstraat in Aalten (Gelderse Achterhoek) staan de troosteloze restanten van de textiel fabriek van de firma Driessen. Na jaren van leegstand en verwaarlozing viel het complex enkele jaren geleden ten prooi aan brandstichting. Voor het complex wordt al jaren gezocht naar een zinvolle bestemming. Onlangs heeft het college van B & W van de gemeente Aalten besloten tot een nieuw plan van aanpak, waarbij de oudste, cultuurhistorisch meest waardevolle fabrieksgebouwen blijven behouden, in combinatie met de bouw van nieuwe woningen. Deze huizen komen op de plaats van de latere uitbreidingen. Met de keuze voor dit plan blijft het oudste deel van de fabriek behouden. Dit deel staat op de rijksmonumentenlijst. Het betreft de oudste weverij uit 1885 aan de straatzijde, met een gietijzeren draagconstructie, het ketelhuis met de schoorsteen en een hal met sheddaken. Het is nog onbekend welke nieuwe bestemming de fabrieksgebouwen krijgen.

Bredevoort: De grensstreek van de Gelderse Achterhoek kende vanaf het begin van de industrialisatie in de 19de eeuw veel textielbedrijven, onder invloed van het nabijgelegen Twente en van Westfalen. Ook het vestingstadje Bredevoort, tussen Aalten en Winterswijk kende al in 1834 een textiel fabriek. Nog later werd ook een weverij gesticht. Inmiddels zijn deze bedrijven reeds lang verdwenen, maar aan de Misterstraat in Bredevoort herinnert een oud bedrijfspand nog aan deze textielnijverheid. Het gaat hierbij om een textiel fabriek uit omstreeks 1900, die nu deel uitmaakt van een garagebedrijf. Dit laatste voorbeeld van industrieel erfgoed in Bredevoort wordt met sloop bedreigd. Op deze plaats wil projectontwikkelaar Bredevoort VOF uit Deventer een woonwijk bouwen. Het fabriekspand staat op geen enkele monumentenlijst, en dus kan de gemeente de nu aangevraagde sloopvergunning voor het complex in principe niet weigeren. De lokale partij Bredevoorts Belang zet zich in voor het behoud van het fabriekje.

Utrecht

Willeskop: In deze ten oosten van Oudewater gelegen buurtschap lagen vroeger enkele steenfabrieken. Deze zijn bijna allemaal verdwenen. Aan de periode van de baksteenfabricage herinnert alleen nog de steenoven van steenfabriek 'Ijsseloord' in de uiterwaard van de Hollandsche IJssel. De steenoven werd

gebouwd in 1906 en is na de sluiting, in 1944, verbouwd tot landbouwschuur. Naast de oven staat nog de opzichterswoning van de steenfabriek. De steenoven en de opzichterswoning zijn in oktober 2008 door de gemeente Montfoort aangewezen als gemeentelijk monument. Eigenaar is de lokale bouwonderneming Jan Snel Group, die de steenoven na restauratie beschikbaar wil stellen voor culturele en recreatieve doeleinden, ten behoeve van de plaatselijke bevolking.

Noord-Holland

Haarlem: Aan de Spaarndamseweg in Haarlem staat het fabriekscomplex van de chemische fabriek Sonneborn. De fabriek, aan het Spaarne gelegen, zal op termijn vertrekken naar een nieuwe locatie in Amsterdam. De fabriek, bij Haarlemmers beter bekend onder de oude naam Witco, werd opgericht in 1909 door apotheker L. Schrol en B. Doorn, die aanvankelijk vaseline produceren. In 1913 wordt een nieuwe fabriek gebouwd aan de Spaarndamseweg waar men onder de naam 'Nederlandsche raffinerij van Petroleumproducten' ook andere chemische producten gaat fabriceren. In 1970 krijgt de onderneming de naam 'Witco-Chemical', sinds enkele jaren overgenomen door de international 'Sonneborn'. In de loop der jaren is het fabriekscomplex regelmatig uitgebreid. Met het aanstaande vertrek van het bedrijf zal de vrijkomende grond worden gebruikt voor de bouw van woningen. Hier-

Industrieel nieuws

De watertoren van Dordrecht.

Foto Marcel Overbeek

voor is een projectplan gemaakt door het stedenbouwkundig bureau Rein Geurtsen & Partners uit Delft. Van de oudste, in baksteen opgetrokken fabrieksgebouwen uit 1913 zal een klein deel waarschijnlijk behouden blijven als industrieel erfgoed. Mogelijk krijgen deze een nieuwe bestemming als appartementen.

Zuid-Holland

Dordrecht: Het bestuur van de Nederlandse Watertoren Stichting (NWS) heeft de watertorenprijs 2008 toegekend aan de eigenaren van de watertoren in Dordrecht. Dit zijn Dorine de Vos, Daan van der Have en Hans Loos. De jury is van mening dat met de restauratie van de watertoren en het nabijgelegen pompstation het gebied een bijzonder sterke uitstraling heeft gekregen en daarmee van grote betekenis is voor Dordrecht.

De watertoren, gebouwd in 1882 naar een ontwerp van J.A. van der Kloes, is gebouwd in de vorm van een vierkante, historiserende kasteeltoren. Na de buitengebruikstelling is de toren in 2007 verbouwd tot hotelappartementen, waarbij de buitengevels op voorbeeldige wijze

zijn gerestaureerd. De nieuwe bestemming doet bovendien geen afbreuk aan het monumentale karakter van het rijksmonument. De watertoren is via een kruidentuin verbonden met het pompstation, een traditioneel-functionalistisch gebouw uit 1942. In dit pompgebouw is tegenwoordig restaurant 'Augustus' gevestigd. De watertoren en het pompstation zijn nu weer bereikbaar per boot, door het opnieuw opengraven van waterwegen vanuit het Wantij. De watertoren ligt door het opengraven op een schiereiland. De verdwenen hoektorentjes die het gebouw vroeger zijn markante uiterlijk gaven, zijn bij de restauratie hersteld in de vorm van moderne replica's van staal. De NWS-jury is van mening dat met de restauratie in bouwtechnisch, functioneel en economisch opzicht een solide, duurzame oplossing is gecreëerd. Villa Augustus is een niet meer weg te denken ontmoetingsplaats in Dordrecht.

Puttershoek: Het voormalige stoomgemaal 't Hooft van Benthuizen in Puttershoek lijkt gered van de slopershamer (zie Heemschut februari 2009, pagina 4). Een plaatselijke actiegroep, *de Vrienden van het Hooft*, bood

eind januari aan burgemeester Borgdorff en wethouder Westerop van de gemeente Binnenmaas een petitie aan met driehonderd handtekeningen vanuit de bevolking van de Hoeksche Waard. In deze petitie geven de bewoners aan dat zij tegen de sloop van het monumentale stoomgemaal zijn. Volgens Binnenmaas past dit streven binnen het cultuurhistorische ontwikkelingsplan van de gemeente. In een gesprek met de 'vrienden' liet de wethouder weten, dat er een nieuw plan op tafel ligt, waarbij wordt geprobeerd het stoomgemaal te behouden en na restauratie een nieuwe functie te geven. Het stoomgemaal van Puttershoek werd in 1870 gebouwd in eclectische stijl en is ontworpen door ir. Jan Paul, een bekende ontwerper van stoomgemalen. Het bemaalde de polders Nieuw Bonaventura, de Mijlpolder en het Nieuwe land Van Puttershoek. Het gemaal werd aanvankelijk door stoom aangedreven en is in 1933 geëlektrificeerd. De ijzeren schepraders werden in 1891 vervangen door centrifugaalpompen.

Rotterdam: Het bekende Hofpleinviaduct in Rotterdam werd een eeuw geleden aangelegd in opdracht van de Zuid-Hollandse Electriche Spoorweg Maatschappij (ZHSM). In de jaren 1905-1909 verrees het betonnen spoorwegviaduct tussen het centrum van Rotterdam en de stadsgrens in Noord. Het viaduct maakte onderdeel uit van de bekende Hofpleinlijn, die als eerste elektrische spoorlijn in Nederland werd aangelegd door de ZHSM. Deze lijn vormde de verbinding tussen Scheveningen-

De machinefabriek met kraan en dok van KSG.
Archiefphoto A. Tanghe

Den Haag en Rotterdam-Hofplein.
Om de lijn vrij baan te geven werd besloten tot een hooggelegen viaduct op het tracé dwars door de stad. Het werd aangelegd volgens een voor die tijd revolutionair bouwsysteem, ontworpen door ir. A.C.G. van Hemert. Hij gebruikte holle betonnen platen, die via een bewapening aan elkaar verankerd werden. Door deze bouwwijze werd het mogelijk grote overspanningen te maken. Ze gaven tegelijk vrije doorgang aan de vele straten die het viaduct kruiste. Onder het viaduct was plaats voor kleine bedrijfsruimtes en winkels.

De bogen en de bedrijfsruimtes werden voorzien van vele versieringen in de stijl van de Art-Nouveau. Enkele voorbeelden zijn nog terug te vinden, waaronder enkele fraai beeldhouwde gevelstenen. In de loop der jaren werd het viaduct verbouwd en kreeg het een rommelige aanbik, vooral door de diverse verbouwingen aan de bedrijfjes eronder. In 2006 werd de treindienst gestaakt en vervangen door een lightrailverbinding. Het Hofpleinviaduct werd toen gekocht door de woningcorporaties Com.Wonen, Vestia, PWS en Stadswonen. In opdracht van de nieuwe eigenaren deed het projectbureau 'De Hofbogen NV' een architectuurhistorisch onderzoek. In dit rapport, *De Hofbogen*, gepubliceerd door Crimson Architectural Historians wordt het viaduct uitgebreid in kaart gebracht en worden de cultuurhistorische elementen van het viaduct beschreven. Hierin wordt ook aandacht besteed aan de stationsgebouwen van de Hofpleinlijn,

waaronder het prachtige eindstation Rotterdam-Hofplein van architect J. Verheul Dzn, dat helaas in mei 1940 werd verwoest door het Duitse bombardement. Het viaduct zelf bleef bij het bombardement gespaard en werd in 2002 op de rijksmonumentenlijst geplaatst. In aanvulling op het cultuurhistorisch onderzoek is door het projectbureau onlangs een visie gepresenteerd voor het toekomstige gebruik van het viaduct. Hierbij wordt onder meer gedacht aan een mix van recreëren (fietsen, wandelen, skaten) op het viaduct, met daaronder kleinschalige ambachtelijke bedrijfsruimten. Volgens de planning zou volgend jaar al begonnen kunnen worden met de renovatie.

Zeeland

Vlissingen: Na de verhuizing van de scheepswerf van de Koninklijke Schelde Groep (KSG) van het werfterrein midden in de stad naar Oost-Vlissingen zijn de meeste oude gebouwen inmiddels gesloopt. Slechts twee gebouwen zijn overgebleven te midden van een kale vlakte: de timmerfabriek uit 1914 (een rijksmonument) en de machinehal uit 1919. De in beton opge-

trokken timmerfabriek blijft behouden en krijgt een nieuwe bestemming.

Dit laatste geldt niet voor de machinefabriek. Het immense grote complex staat in het midden van het werfterrein en zou eigenlijk al eind 2008 worden gesloopt. Op deze plek is de nieuwe stadswijk 'Scheldekwartier' voorzien, met veel hoogbouw. In december heeft de gemeente besloten de sloopvergunning op te schorten. Reden was dat de Lokale Partij Vlissingen er op aandrang een onderzoek te verrichten naar hergebruikmogelijkheden. De gemeente heeft de sloop vier maanden uitgesteld. In deze maanden kunnen plannen en ideeën voor een nieuwe bestemming van de machinefabriek worden ingediend.

De machinehal heeft een stalen draagskelet en in baksteen opgetrokken buitengevels. Het interieur is van belang vanwege de aanwezigheid van enkele oude, stalen loopkranen. Tot 1 april hadden marktpartijen de gelegenheid om met een rendabel exploitatieplan te komen. Lukt dit niet, dan gaat de machinefabriek alsnog tegen de vlakte.

BOEi

NATIONALE MAATSCHAPPIJ
TOT BEHOUD, ONTWIKKELING
EN EXPLOITATIE VAN
INDUSTRIEEL ERFGOED

Postbus 15
3870 DA Hoevelaken
T 033 253 95 35
info@BOEi.nl
www.BOEi.nl

ELK INDUSTRIEEL MONUMENT IS EEN KANS!

Ons industrieel erfgoed biedt een conceptuele en maatschappelijke meerwaarde bij gebiedsontwikkeling. BOEi richt zich op het behoud en hergebruik van deze industriële monumenten. Want het behoud van dergelijke, vaak financieel onrendabele, projecten vraagt om specifieke kennis, kunde en financiering. Alleen dan zijn industriële monumenten een kans en geen obstakel. Een kans voor projectontwikkelaars, overheden en maatschappelijke ondernemingen. Kijk voor meer informatie op www.BOEi.nl.

BOEi, VOOR DUURZAME HERBESTEMMING VAN INDUSTRIEEL ERFGOED

**Een nieuwe klant binnenhalen ?
Valt niet mee !**

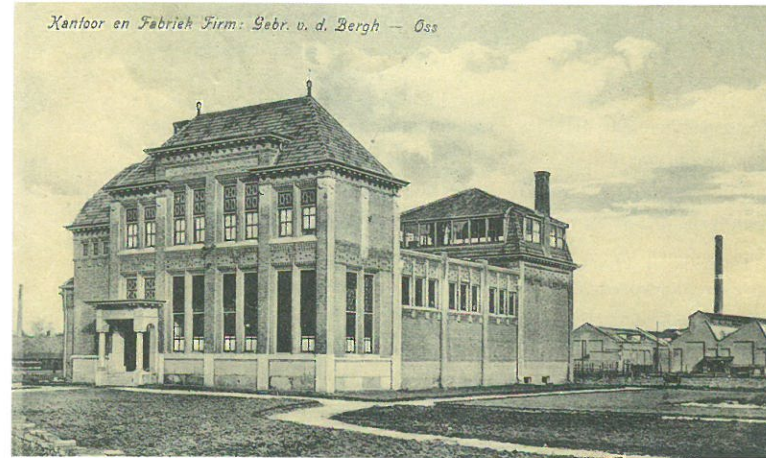
Zet daarom de eerste stap naar nieuwe klanten
door te adverteren in Heemschut.

Bel 023-5714745 en vraag naar Coleta Maas, of mail
c.maas@bureauvanvliet.com voor gratis advies
over de advertentiemogelijkheden.

www.bureauvanvliet.com • postbus 20 - 2040 AA Zandvoort
zandvoort@bureauvanvliet.com

VAN VLIET BUREAU VOOR MEDIA-ADVIES

Kantoorgebouw Bergoss in Oss.
Ansichtkaart 1926

Mijnkolonies in Brunssum.
Foto RACM

Noord-Brabant

Oss: Aan de Bram van den Berghstraat in Oss, in de buurt van het NS-station, staat het voormalige hoofdkantoor van de tapijtfirma Bergoss. Het monumentale kantoorgebouw verkeert, met de opvallende uitgebouwde entreepartij, al enkele jaren in vervallen staat. Het gebouw is in 1919 ontworpen door architect Oscar Leeuw (1866-1944) uit Nijmegen. Leeuw is vooral bekend van zijn ontwerp voor het concertgebouw De Vereniging in Nijmegen, dat onlangs is gerestaureerd. Ook ontwierp hij de Nijmeegse synagoge en het jachtslot De Mookerheide bij Mook. Zijn werk wordt vooral gekenmerkt door een expressionistische baksteen stijl, met veel ornamentiek. Dit is ook duidelijk zichtbaar bij de kantoorvilla van Bergoss. Behalve de kantoorvilla ontwierp Oscar Leeuw diverse fabrieksgebouwen voor Bergoss. Na de sluiting in 1982 en de sloop van het overgrote deel van de fabrieksgebouwen is de kantoorvilla een van de laatste gebouwen die nog herinneren aan de hoogtijdagen van de Osse tapijtindustrie. Het pand is eigendom van het bouwbedrijf Wagemakers uit Oss, die het een nieuwe bestemming wil geven. In opdracht van Wagemakers heeft architect Jan Hendriks uit Heesch een ontwerp gemaakt voor een uitbreiding van de villa met twee eigentijdse aanbouwen aan weerszijden. Hiervoor zou de latere aanbouw aan de linkerkant van de villa moeten worden gesloopt. Op die plek is een glazen aanbouw voorzien, die naadloos aansluit op het oude gebouw. Deze glazen toren zal in de visie van de architect

transparant zijn en zo een contrast vormen met de oude villa. De Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM) heeft echter bezwaren tegen de beoogde nieuwbouw aan de rechterzijde, waarvoor eveneens een glazen uitbouw is ontworpen. De RACM is van mening dat door deze uitbouw het zicht wordt ontnomen op een latere aanbouw, uit de jaren zestig. Volgens de monumentencommissie van Oss is juist deze aanbouw lelijk. Die dus probleemloos worden vervangen door nieuwbouw. Het hoofdgebouw van de kantoorvilla blijft intact en zal worden gerestaureerd.

Limburg

Brunssum: Op 22 januari heeft minister Ronald Plasterk (OCW) officieel het beschermd gezicht Mijnkolonieën in de gemeente Brunssum aangewezen. Het te beschermen gezicht Mijnkolonieën bestaat uit vijf mijnwerkerswijken en twee parken uit de mijnperiode die met elkaar zijn verbonden door het mijnspoortracee. Dat maakt het gebied, waarin ook de contouren van het mijnterrein Hendrik zijn opgenomen, tot enig in zijn soort en - in zijn samenhang - tot het grootste beschermd gezicht van Nederland. Nergens elders is een dergelijk aaneengesloten gebied met bebouwing uit de mijnperiode te vinden als juist in Brunssum. In de afgelopen jaren heeft de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM) onderzoek verricht naar de achtergronden en cultuurhistorische waardering van het te

beschermen gebied. In Brunssum liggen mijnwijken die gekenmerkt worden door bijzondere karakteristieken, zoals straatpatronen, parken en groenstroken, voorzieningen, gevelindeling en type daken. De mijnkolonieën zijn tussen 1910 en 1930 gebouwd voor het personeel van de Staatsmijnen Hendrik en Emma. De ingenieurs van de Staatsmijnen ontwierpen de eerste woningen, waaronder ook enkele beambten- en opzichterswoningen (zie afbeelding Ansichtkaart uit 1925). Later werden bekende architecten zoals J. Stuyt en A. Boosten aange-trokken.

Hierdoor heeft iedere kolonie zijn eigen specifieke stedenbouwkundige en architectonische uitwerking. De mijnkolonieën zijn opgezet volgens de filosofie van een tuindorp. De volgende gebieden en wijken zijn aangewezen:

- de contouren van het terrein van de voormalige staatsmijn Hendrik
- een deel van het tracee van de oude mijnspoorweg
- de kolonie Treebeek-Haansberg (1913-1918)
- de kolonie Huizerveld-Rozengaard (1915-1919)
- de kolonie Schuttersveld en het Schutterspark (1920)
- de kolonie de Egge (1920)
- de kolonie de Langeberg (1926-1927)
- enkele losse woningen rondom de mijn Hendrik (1911-1948)
- de bruinkoolgroeve Brunahilde II (1918), nu het Vijverpark (zie foto).

Literatuur

Thijs Rinsema *Watergemaal A.F. Stroink; een monument in het Land van Vollenhove. Meppel, waterschap Reest & Wieden, 2008. 168 blz., ill., lit.opg. Verkrijgbaar bij Waterschap Reest & Wieden, Meppel. Prijs: € 20,- Geen ISBN.*

Het watergemaal A.F. Stroink, gelegen aan de Zuiderzeedijk tussen Vollenhove en blokzijl in de Kop van Overijssel, zorgt al sinds 1920 voor de bemaling van dit gebied. Over de geschiedenis van dit oorspronkelijke stoomgemaal is onlangs een publicatie verschenen, in opdracht van het waterschap Reest & Wieden. Directe aanleiding is de voltooiing in 2008 van de restauratie. Het gemaal A.F. Stroink werd in 1919 gebouwd in opdracht

Paul Groenendijk i.s.m. Rens Schendelaar *Rijkswerf Willemsoord; transformatie van een industrieel monument. Rotterdam, Uitgeverij 010, 2008. 192 blz., ill., lit.opg. 9. Prijs: € 29,50 ISBN 978 90 6450 678*

In 1992 verruilde de Koninklijke Marine de Oude Rijkswerf Willemsoord in Den Helder voor een eigentijds werfcomplex aan de Nieuwe Haven. De voor buitenstaanders vrijwel ontoegankelijke Oude Rijkswerf dichtbij het centrum van Den Helder kwam vrij voor een nieuwe bestemming. Vanaf de Napoleontische tijd is er ontworpen en gebouwd aan de Rijkswerf, tot ver in de twintigste eeuw. Het unieke stedenbouwkundige plan voor de Rijkswerf is gemaakt door de waterbouwkundig ingenieur Jan Blanken in samenwerking met Jacob Valk. Op een ruitvormig grondplan werd een groots complex gerealiseerd met loodsen, dokken, werkplaatsen, een stoommachinegebouw, een kruutmagazijn en een binnenhaven. Na de verplaatsing van de Rijkswerf werd een projectteam belast met het ontwikkelen van een nieuwe bestemming voor het terrein, onder supervisie van rijksbouwmeester Wytze Patijn. Diverse architecten, monumenten-deskundigen

van het waterschap Vollenhove, als hoofdstoomgemaal van Noordwest-Overijssel. Op 9 juni 1920 werd het officieel in gebruik genomen met twee Jaffa centrifugaalpomp. Vanwege het kostenaspect werd gekozen voor stoombemaling, hoewel elders in het land al elektrische gemalen werden gebouwd. In 1928 werd het uitgebreid om een derde pomp te kunnen installeren. De capaciteit van het gemaal was niet meer toereikend voor de afvoer van het water uit Zuidwest-Drenthe. In de beginjaren dreven machtige stoommachines de pompen aan. In natte perioden, wanneer er 24 uur per dag moest worden gemalen, waren 29 mensen nodig om de machines te laten draaien. In 1962 werd de

en stedenbouwkundigen werkten mee aan plannen voor dit unieke industriële monument. Een deel van de gebouwen op de werf werd in de oorspronkelijke staat hersteld. En er werden verrassende combinaties van oud- en nieuwbouw gerealiseerd, in de vorm van culturele en recreatieve voorzieningen met een maritiem accent. Zo is in een van de loodsen het Nederlands Reddingsmuseum ondergebracht, en is in een moderne glazen aanbouw een 19de eeuws scheepswrak ondergebracht. Ook zijn er voorzieningen als een restaurant en een bioscoop tot stand gekomen. In dit boek wordt een overzicht gegeven van de geschiedenis van de rijkswerf, een beschrijving van de belangrijkste gebouwen en restauratieprojecten door verschillende architectenbureaus. Het boek markeert de afronding van dit zeer complexe en unieke restauratieproject, ondersteund door een groot aantal prachtige kleurenopnamen, die het hele proces in de verschillende stadia uitstekend in beeld brengen. Van alle gerestaureerde gebouwen is een lijst opgenomen met gegevens. Met deze publicatie is op voorbeeldige wijze de restauratie en herbestemming van de Oude Rijkswerf gedocumenteerd.

stoombemaling vervangen door dieselmotoren. De karakteristieke, vijftig meter hoge schoorsteen deed geen dienst meer en werd in 1980 gesloopt. Ook de dieselmotoren zijn op hun beurt vervangen door elektromotoren. Tussen 2000 en 2008 is het gemaal opgeknapt, en zijn de machines gereviseerd. In 1997 werd het gemaal op de rijksmonumentenlijst geplaatst. In het boek wordt de geschiedenis van het waterschap Vollenhove beschreven vanaf de stichting in 1889, de bouw van het stoomgemaal, de machines die in het gemaal werden geplaatst, de veranderingen aan het gemaal en de functie van het gemaal nu en in de toekomst.

Colofon Industria in Heemschut

Industria is de nieuwsbrief van de Stichting Federatie Industrieel Erfgoed Nederland (FIEN). FIEN zet zich sinds 1984 in voor het behoud van industrieel erfgoed in Nederland. Bij FIEN zijn 65 lokale en regionale stichtingen en verenigingen aangesloten.

Website
www.industrieel-erfgoed.nl

Redactieadres Industria
Redactie Industria
p/a Marcel Overbeek
Noteboomstraat 61
8021 WR Zwolle

Mailadres
industria@industrieel-erfgoed.nl